

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

**Vlivy působící na agresivní chování pachatelů trestné
činnosti**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr.Ivan Nedoma**

**Vypracoval:
Pavel Suchomel**

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vlivy působící na agresivní chování pachatelů trestné činnosti“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Pavel Suchomel

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Ivanu Nedomovi, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat všem, kteří mě při psaní bakalářské práce morálně podporovali, zvláště pak své přítelkyni.

Brno, leden 2005

Pavel Suchomel

Souhlasím – nesouhlasím s půjčováním bakalářské práce.

Autor:
podpis

Vedoucí bakalářské práce:
Podpis

ÚVOD	7
VYMEZENÍ POJMU AGRESE	9
I. TEORIE AGRESE	12
1.1 KONCEPCE PSYCH., EVENT., SOC. PSYCH.	12
1.2 KONCEPCE BIOPSYCH., EVENT. PSYCHOFYZ.	17
1.3 Agrese v přírodě.	19
1.4 Agrese v sociálním prostředí.	21
II. VLIV VÝCHOVY NA AGRESIVITU	24
2.1 Vliv týrání a zneužívání na agresi.	25
2.2 Pozadí rodinných sporů.	25
2.3 Vztah kultury a agrese.	25
III. VLIV GENETIKY A CHEM. PROCESŮ NA AGRESIVITU	28
3.1 Pohlavní rozdíly v agresivitě.	29
3.2 Cholesterol a násilné chování.	29
IV. VLIV MÉDIÍ NA AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ	31
4.1 Vliv televize na agresivitu v závislosti na věku.	31
4.2 Videohry, internet a násilí.	32
V. KRIMINÁLNÍ AGRESE	34
5.1 Osobnost pachatele.	35
5.2 Motivace kriminálního chování.	36
5.3 Extrémní podoby agrese.	36
5.4 Brutalita ve vražedném útoku.	37
ZÁVĚR	39
RESUMÉ	40
SEZNAM LITERATURY	41
PŘÍLOHY	42

MOTTO:

¹ „Ke starým modelům významu světa jako velké ideje, velké bytosti, velké matematické formule, velkého stroje, velkého divadla byl přiřazen nový: Dnes si právě normální lidé a národy počínají jako šílenci. Skutečnosti je blízká představa, že svět je velký blázeňec.“

F. Hacker

¹ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s. 201, ISBN 80-200-0592-7

ÚVOD

² „Jednoho zářijového odpoledne doprovodil 19letý vnuk svou 63letou babičku do jejího bytu. Tam mu začala vyčítat, že jí ukradl peníze, a tak po ní hodil popelníkem. Zasáhl ji do hlavy, a protože její námitky pokračovaly, začal ji škrtit utěrkou a bodat nožem do krku a hrudníku. Několikrát ji udeřil kladivem do hlavy, izolepou svázal na rukou i nohou, ručníkem ji pak ovázal ústa a hlavu přehodil závěsem, „protože chrčela“.

Znalci určili plně uchované schopnosti rozpoznávací i ovládací. Posuzovaný byl častým hráčem na automatech, jeho hraní však nemělo znaky chorobnosti. Byl k činu přiveden, a při plochosti své povahově vybavenosti a životního stylu si počínal pod vlivem zevních okolností.“

Pojem agrese je starý jako lidstvo samo. Ať už se podíváme do minulosti na spoustu, někdy i nekonečných válek, které jsou dnes v našich očích spíše nepochopitelné. Bohužel však války vydržely až do dnešní doby, např. Afganistán, Irák, Afrika. Ve většině se válčí ze zjištěných důvodů, skrývají se pod rouškou světového míru a obavy z terorismu. Agresi tady vidíme všude kolem sebe a vlivů působících na agresi může být velmi mnoho. S agresivitou se každý z nás už určitě setkal, u sebe nebo u někoho ze svého blízkého okolí. Děti, naše další generace, už musí být logicky k agresi náchylnější a možná si ji ani často neuvědomují. Vyskytuje se v různých podobách a formách. Při nezvládnutí tohoto chování může být někdy zvláště nebezpečná. Následky mohou být katastrofální. Dnes je společnost vlivem řady okolností k některým formám agrese tolerantnější, než tomu bylo dříve. Nemalou měrou přispívá rostoucí násilí ve světě, které vlivem masmédií během krátkého okamžiku, doslova „zaplaví“ celý svět. Díky rozmachu internetu si každý člověk, i dítě, může kdykoliv nastudovat, jak vyrobit bombu, či některou z omamných látek. Izolovanost od tohoto vlivu není možná. Hledání příčin a předcházení vlivů, které jsou různorodé a působí na agresi, mohou být prevencí před vyústěním agresivního chování. Souvisí také s rozvojem naší společnosti, zejména pak na vstupu ČR do EU a na celkovém, dnes docela hektickém způsobu životního stylu. Ptáme se, kde je hranice přechodu tzv. „zdravé agrese“, až po agresivní chování, které vede k páčání přestupků, nebo dokonce i velmi závažné trestné činnosti. Násilná trestná činnost tvoří nemalé procento v celkovém páčání trestné činnosti. Po

² Grumlík, R.- Vavřík, P. Partnerské vraždy v psychiatrické expertíze, Kriminologický sborník, 2000, č.1., str.26

tzv. „Sametové revoluci“ v roce 1989 se bohužel na tomto procentu podílí stále více mladistvých pachatelů. Tato čísla jsou každým rokem vyšší a agresivita je stále horší. Dle výzkumu bude tendence a brutalita stoupat. Mladší a mladší agresivní pachatelé trestných činů dávají podnět k zamýšlení se nad hranicí trestní odpovědnosti celé společnosti, hlavně pak těm, jimž náleží zákonodárná moc. Cílem by mělo být pochopení a rozšíření náhledu na danou problematiku. Chtěl bych přiblížit pojmy jako jsou – agrese, vlivy působící na rozvoj, nebo naopak útlum agresivního chování, jaké formy agrese můžeme pozorovat, v co mohou přerůst a problematika agresivního chování v důsledku páchaní trestné činnosti. Poznatky bych chtěl uplatnit v soukromém životě, hlavně v souvislosti s mou profesí, kde se s agresivními jedinci setkávám poměrně často. Metody, které užiji ve své práci jsou následující :

analýza – pro poznání vztahů, jevů a procesů, vzájemnému porovnávání a hledání příčin.

metoda deduktivní – na základě doložených materiálů, následné odvození důsledků.

metoda srovnávací – srovnání dřívějších poznatků o problému se současnými a vyvození závěru.

VYMEZENÍ POJMU AGRESE

³ Na otázku co je agrese nelze jednoznačně opovědět, protože výklady jednotlivých autorů se různí. Agresivní chování je možno chápat jako různé způsoby napadání či útočení, které vystupují jako reakce na překážku, jako naučené instrumentální aktivity a jako složky jiných pudových tendencí (obranu teritoria, sexuálního chování a dalších). Jako takové má pudový základ, a je tedy biologicky účelné, ale nemá být zaměřováno s takovými útočnými aktivitami, jako je například lovení. ⁴ Agrese může být také chápána jako součást normálního chování, která je v určitých podmětových souvislostech a ve formách zaměřených na cíl uvolněna, aby uspokojila vitální potřeby nebo aby překonala ohrožení naší integrity, ať již psychické či fyzické. Tato pozitivní funkce agrese slouží k ochraně člověka jako jedince a jako druhu. Nikdy, s výjimkou predátorské aktivity není zaměřena na destrukci oponenta. Agrese jako destruktivní chování, směřující k fyzickému (brachiálnímu), slovnímu (urážka, pomluva) nebo symbolickému (pomocí gest) útoku vůči jinému jedinci (předmětu).

⁵ Použijeme-li proto slovo agrese, je nutné vždy vysvětlit, v jakém významu a v jakých dějových vztazích ho používáme. Je nutné vysvětlit, jaké lidské chování má být tímto pojmem charakterizováno. Agresivita není pouhým destruktivním instinktem. Agrese může sociabilitu podporovat. Pojem agrese patří k pojmům, které jsou všeobecně známy, ale odlišně definovány. Sigmund Freud se domníval, že lidé jsou ovládáni instinktem k životu a ke smrti a že agrese představuje instinkt smrti, obrácený do okolí člověka. Frustrační teorie psychologa Johna Dollarda předpokládá, že k agresivnímu chování dojde vždy, když nemohou být splněny cíle, které si individuum stanovilo. Záleží na tom, zda agresivní chování bude odměněno, nebo potrestáno. Bandura také poukázal na význam výchovy ze strany rodičů. I Huesmann ve své socio-kognitivní teorii zdůrazňuje výchovnou zkušenost ve schopnosti používat coping mechanismy k vyřešení životních situací. Rozhodující pro vytvoření kognitivních skript dítěte jsou osoby a jejich hodnoty, které dítě vychovávají (přehled viz Flanery, 1997, Huesmann 1994). Všechny tyto teorie mají do určité míry pravdu, ale neplatí absolutně. Agrese znamená chování a to je individuálně rozdílné. Teorie agrese a definice agrese

³ prof.PhDr. Nakonečný,M. Základy psychologie, Academia, Praha, 1998, ISBN 80-200-1290-7

⁴ Čermák,I. Lidská agrese a její souvislosti, 1.vyd. Žďár nad Sázavou, Fakta, 1999,s. 14,ISBN 80-902614-1-8

⁵ Janata,J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.19, ISBN 80-7169-889-X

nejdou špatné. Nemohou ale být nikdy úplné.⁶Na jedné straně stojí badatelé, kteří vykládají pojem agrese relativně úzce a rozumí pod tímto pojmem jednání směřující k přímému poškození druhého.

Na druhé straně definice agrese zastává názory, které v agresi vidí mnohem širší paletu chování člověka, které zahrnuje nejen jednání poškozující ostatní, ale i jakékoliv jednání a chování, které směřuje k dosažení určitých výhod a prosazení cílů, které si člověk naplánoval a kterých chce aktivně a cílevědomě dosáhnout. Na jednom konci stojí tedy „zlá“ agrese ve smyslu poškození, ublížení, na druhém pak „dobrá“ agrese. Agrese ve smyslu válečné agrese má obvykle negativní emocionální význam a je hodnocena záporně.

⁷ Již W. McDougall chápal agresi jako „bojový pud“, ale s nástupem behaviorismu, který chápe člověka jako bytost reaktivní, jsou příčiny lidské agrese hledány nikoli v člověku samém, ale v jeho okolí. J. Dollard a jeho spolupracovníci vypracovali teorii, podle níž je agrese reakcí na frustraci. Otázka, zda agrese je pudový fenomén, či naučená tendence, je dnes stále předmětem vášnivých polemik, nežádka velmi agresivních.

Avšak nejprve je třeba zodpovědět nelehkou otázku, co je to vlastně agrese. K. Lorenz chápe agresi jako „útočnost proti příslušníkům vlastního druhu“. Zmíněný E. Hacker ji definuje takto: „Agresi definujeme jako onu v člověku spočívající dispozici a energii, která se projevuje původně v aktivitě a později v nejrozmanitějších individuálních a kolektivních sociálně naučených a sociálně zprostředkovaných formách od sebeprosazování až ke krutosti.“

Také S. Freud (1921) chápal agresi jako pudovou záležitost: postuloval „pud smrti“ a soudil, že jeho projevem je agrese zaměřená na druhé lidi i na sebe sama. Ve svém dopise A. Einsteinovi (1932) napsal: „Je neúčelné, chtít se pokusit osvobodit člověka od jeho agresivních sklonů.“ Vystupuje v podstatě ve dvou již zmíněných formách: jako „vzteklá agrese“ a jako afektu prostá „instrumentální agrese“, která je naučenou sociální technikou. První je zpevňována pocity pomsty a dalšími, druhá úspěchem. Pudová agrese může být také sublimována v určitých druzích zaměstnání, sportu a jiných formách soutěžení, může se projevovat nejen fyzickým napadáním (původní, tzv. brachiální agrese), ale i napadáním ve slovní formě, např. nevěcné kritiky, vyhrožování, nadávání, nebo takovým chováním jako je intrikování, osočování, ironizování a jiné formy poškozování druhého. Vrozená agrese v sobě zahrnuje vztek a

⁶ Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.20, ISBN 80-7169-889-X

⁷ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s.201-202, ISBN 80-200-0592-7

nepřátelství, touhu ničit a ubližovat, napadat. Zpevněním tu není jen odreagování vnitřního napětí, ale i pocity spojené s porážkou druhého, s jeho zraněními atd.

⁸Současně se všeobecně přijímá rozlišení mezi agresí a agresivitou. Agrese označuje vlastní pozorovatelné chování, agresivitou se rozumí určitá vnitřní pohotovost k agresivnímu jednání. Pojem agresivita vyjadřuje tedy vnitřní dispozici nebo osobnostní vlastnost. Zpravidla je chápána jako relativně trvalá a hůře měnitelná charakteristika osobnosti.

V obecném psychologickém výkladu se rozlišuje mezi agresivitou konstruktivní a destruktivní. V konstruktivní agresivitě je zdůrazněn její přirozený a účelný projev v lidském i subhumánním chování. Konstruktivní agresivita je důležitá pro vývoj člověka, a proto jí bývá přisuzována důležitá role v procesu individuace, tj. utváření individuální osobnosti. Mezi základní znaky destruktivní agresivity patří touha ničit či ubližovat. Citový doprovod destruktivní agresivity může být různý (agrese ze zoufalství, ze zloby a hněvu, agrese může probíhat dokonce bezcitně).

⁸Čírtková,L.Policejní psychologie, Portál, 2000,s.157-158,ISBN 80-7178-475-3

I. TEORIE AGRESE

Jsou takové teorie, které se snaží nalézt otázku, proč a za jakých okolností se člověk chová agresivně. Hledají příčinu a zdroje agresivního chování.

1.1 KONCEPCE PSYCHOLOGICKÉ, EVENTUELNĚ SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÉ

K nim řadíme ty teorie, které k výkladu daného jevu užívají převážně pojmy psychologické, eventuálně sociálně psychologické, bez ohledu na to, zda primární roli v determinaci agresivního chování přisuzují jevům intrapsychickým (ego, instinkty agrese) či interpersonálním. K nim řadíme psychoanalytickou, frustrační a motivační teorii a koncepcí sociálního učení a sociálního vlivu.

Podle většiny autorů jsou tři základní koncepce agrese:

- psychoanalytická teorie agrese
- frustrační teorie agrese
- lernteoretická koncepce agrese

Psychoanalytická teorie agrese

⁹Agresivita je chápána jako pudová instinktivní složka osobnosti. Jako taková je člověku přirozeně dána, patří k jeho vnitřní vrozené psychické výbavě. Freud předpokládal dvě základní pudové tendence. Vedle libida (pudu slasti - eros) ovládá podvědomí člověka ještě destrukční pud (destrudo, thanatos) neboli pud smrti. Pudové tendence dynamizují chování a prožívání a potenciálně zakládají na konflikty, např. jestliže se fixují na nevhodné, nepřijatelné či jinak nedostupné objekty. Pudová výbava koresponduje s vrstvou osobnosti nazývanou „id“, tj. „ono“. Sama volba tohoto pojmu naznačuje, že jde o psychické síly spíše přírodní, autonomní a spontánní povahy, jejichž civilizace a usměrňování vyžadují od jedince značné vnitřní úsilí.

Agresivní jednání je vysvětlováno korespondujícím motivem agrese, neboť pud je vnitřní pohnutkou jednání. Agresivní člověk má vystupňovaný pud agrese, a proto

⁹ Čírtková, L. Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 159, ISBN 80-7178-475-3

jedná agresivně ve většině situací. U takového jedince lze s velkou pravděpodobností předpokládat pokračující agresivní chování, neboť agrese u něj navozuje uspokojení a redukci napětí. Situační faktory sehrávají podružnou roli, agrese není výrazně závislá na situačních faktorech. Tuto tezi lze vysvětlit i tak, že jedinec citlivě vyhledává situace, kde se nabízí možnost ventilace agresivity, protože pud obdobně jako potřeba tlačí na své uspokojení.

Je zřejmé, že psychoanalýza rozpracovává pojem agresivity. Agresivita zde přestává být obecně chápanou dispozicí a stává se pudem. Posun od obecné dispozice ke konkrétnímu pudu je podstatný, protože s sebou přináší značné rozdíly pro řešení mnoha praktických otázek, např. ovlivnitelnosti agrese.

Přes kritizující a odporující komentáře zůstává psychoanalýza přínosem. Je využitelná jako přístup umožňující pochopit a rekonstruovat motivaci některých kriminálních činů s výraznou a nápadnou scénou deliktu. Některá psychoanalytická schémata jsou proto využívána při psychologickém profilování, o kterém pojednává soudní psychologie.

¹⁰Freudova psychoanalytická koncepce agrese prošla během svého vývoje celou řadou změn, ve kterém lze vysledovat společné charakteristiky všech stadií. Zpočátku Freud rozlišoval několik druhů pudových agresivních hnutí v závislosti na periodizaci vývoje libida. Později koncipoval pojetí dvou protikladných instinktů, smrti a života, a tendence k destrukci dává do souvislosti s instinktem smrti. V řadě kriminálně agresivních jednání se výrazně uplatňují i vnější situační determinanty, bez jejichž přispění by k deliktu nemuselo dojít.

Frustrační teorie agrese

¹¹Frustraci lze charakterizovat jako situaci a současně její psychické prožívání, kdy je v důsledku různých příčin zablokováno uspokojování potřeb jedince.

Frustrační teorie je amerického původu. V roce 1939 ji se svými spolupracovníky formuloval J. Dollard, působící na Yaleově univerzitě. Proto bývá někdy označována jako yalská hypotéza. Podle ní je agrese vždy důsledkem určité frustrace. Je-li člověk frustrován, jedná agresivně, a naopak, jedná-li jedinec agresivně, lze téměř s jistotou předpokládat, že byl frustrován. Agrese je přirozenou, zákonitou reakcí na frustraci. Je-li nemožné anebo na

¹⁰ PhDr. Vykopalová, H. Trestní právo, Orac, s.r.o., 1998, č. 11, s. 22, ISSN 1211-2860

¹¹ Čírtková, L. Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 160, ISBN 80-7178-475-3

základě získané zkušenosti nebezpečné zaměřit agresi přímo proti činiteli vnímanému jako příčina frustrace, dochází k přesunutí agrese na vhodný, dostupný náhradní terč (v krajním případě i proti sobě).

¹²Později byly tyto hypotézy modifikovány L. Berkowitzem tak, že frustrací vyvolané emoce zvyšují pravděpodobnost agrese. Postupně se ukázalo, že i tato hypotéza má omezenou platnost, neboť agresivní chování není jedinou možnou reakcí člověka na frustraci. Frustraci potřeb neprožívají pouze delikventi, ale i lidé, kteří se této násilné aktivity nedopouštějí. Je ovšem pravdou, že mezi pachateli závažné násilné trestné činnosti lze nalézt takovou skupinu jedinců, kteří tuto činnost páchají v situaci dlouhotrvajícího konfliktu s výraznými rysy frustrace subjektivně významných životních hodnot. Frustrace je tedy jednou z mnoha motivačních proměnných uplatňujících se v genezi některých agresivních jednání.

Frustrační teorie nepředpokládá samostatný motiv (pud) agrese. Pokud jde o vnitřní pohnutky, může být agrese motivována jakoukoli potřebou (fyziologickou, sociální), jestliže je tato potřeba frustrována. Klíčový bod ve výkladu agrese představuje pojem frustrace. Označuje situaci, kdy uspokojení určitého motivu (potřeby) stojí v cestě různé překážky, které oddalují či znemožňují dosažení cíle. Není přitom rozhodující, zda jde o překážky vnější (např. nedostatek prostředků, nedostupnost cíle) nebo vnitřní, které pramení z jedince samého (např. nedostatečné schopnosti nebo dovednosti, současně působící protichůdné motivy).

V souvislosti s frustrací se v psychologii objevuje i pojem deprivace, který v podstatě reflektuje specifickou frustrační situaci s vnějším zdrojem frustrace. Deprivací se rozumí takové frustrující situace, kdy se nedostává podnětů či předmětů nutných pro uspokojení potřeby..

V průběhu vývoje prožívá jedinec opakovaně frustrační situace. Tento fakt otevírá možnost pro učení podmíněné změny v projevech agrese. Za agresivním jednáním není nutné hledat vnitřně agresivního jedince, nýbrž jedince frustrovaného.

¹³Skutečně nelze přehlédnout, že překážka, která se objeví na cestě k cíli, často vyvolá v jedinci agresi, a to minimálně slovního typu. Připomeňme pro názornost situaci, kdy dobíháme autobusovou linku městské dopravy a těsně před dosažením dveřního prostoru řidič uzavře vstup a s úsměvem odjíždí. Prožitky a reakce takto

¹² PhDr. Vykopalová, H. Trestní právo, Orac, s.r.o., 1998, č. 11, s. 23, ISSN 1211-2860

¹³ Čírtková, L. Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 161, ISBN 80-7178-475-3

postiženého jedince jsou jednoznačné. Obdobně si lze vysvětlit i některé reakce řidičů vůči policistům při silniční kontrole. Frustrace vyvolává v postiženém jedinci agresi.

Na druhé straně předvědecká zkušenost i vědecké poznání dokládají, že ne vždy a ne u každého jedince vede frustrace nutně k agresivním projevům. Ukazuje se, že agrese není jedinou reakcí na frustraci. Mezi reakcemi na frustraci se objevují i jiné než agresivní vzorce chování. V tomto smyslu je reakce na frustraci individuální. Z dalších reakcí na frustraci upozorníme ještě na tzv. regresi. Jde o návrat k primitivnějším způsobům chování, myšlení a celkového prožívání, který můžeme pozorovat např. při dlouhodobém věznění rukojmích. Jedinec produkuje chování, které odpovídá dřívějším fázím ontogeneze.

Lernteoretická koncepce agrese

Navazuje a vychází z behaviorismu. Produkované vzorce chování jsou osvojovány v průběhu socializace. Téměř veškeré chování je naučené a není důvod přisuzovat speciálně agresivnímu chování výjimečné postavení a aplikovat na něj odlišný model výkladu. Tak jako ostatní způsoby chování jsou i agresivní vzorce osvojovány v průběhu socializačních procesů. Jedinec se nestává agresivním proto, že má vnitřně zakódované puzení ničit a ubližovat (tj. pud agrese), nýbrž proto, že si v procesech učení osvojil agresivní vystupování. Při vzniku a upevňování agresivních vzorců chování hrají podstatnou úlohu zejména mechanismy sociálního učení.

Lernteoretikové obohatili psychologickou teorii o citlivý a přesný popis různých variant nápodoby a identifikace. Podle lernteoretiků pozorné sledování brutálních akčních scén vzbuzuje citový prožitek a zvyšuje aktivační hladinu jedince. Agresivní jednání se stává osvojeným způsobem uspokojování potřeb. Vnější agrese, opakovaná a posilovaná reakcí okolí, se upevňuje jako vnitřní pohotovost neboli tendence řešit problémové situace osvědčeným a naučeným způsobem, tj. agresí.

Podle lernteoretiků spočívá klíč k pochopení motivace agresivních jedinců v podrobném rozboru vlivů sociálního prostředí, které ovlivnily individuální vývoj osobnosti jedince. Vnitřní pohotovost k agresivnímu jednání se utváří v průběhu vývoje osobnosti. Původně přejímané a napodobované chování akceptovaných vzorů, které se osvědčí při řešení různých situací a problémů, se postupně přetváří na stabilní, fixované

strategie zvládání různých potíží. Tyto individuální osvojené strategie se stávají důležitým rysem osobnosti.

Kromě těchto tří základních teorií agrese můžeme připomenout ještě další:

Motivační teorie agrese

¹⁴ Pojímá v úvahu jak biologické činitele, tak vnitřní procesy a reaktivní, na cíl zaměřené formy agrese. Motivační teorii agrese lze do jisté míry považovat za modifikaci koncepce výkonové motivace formulované McClellandem a Atkinsonem ve vztahu k jimi formulovaným motivačním komponentům: motivu přiblížení se a motivu vyhnutí se.

Základem této koncepce je tedy předpoklad dvou trvalých komponent motivace a jejich interakce ve specifických podmínkách určité situace ve smyslu očekávání a incentiv. Agresivní chování podle této koncepce tedy vzniká z interakce situačních a osobnostních proměnných. Rovněž vlivy okolí a mechanismy učení jsou významnými činiteli podílejícími se na vzniku a formě projevu agrese.

Teorie sociálního učení

¹⁵ Tvoří relativní komplexní pohled na genezi agresivního chování. Důraz je kladen především na mechanismy osvojování schémat chování. Autor této teorie A. Bandura (1976) vychází z předpokladu, že člověk nedisponuje vrozeným repertoárem agresivního chování, ale získává jej během ontogeneze pomocí mechanismů sociálního učení. Agresi autor vysvětluje jako chování, jehož výsledkem je poškození člověka, které může mít formu tělesného poranění nebo psychologického znehodnocení, nebo je zaměřena na destrukce majetku. Velká většina vzorců chování je získávána prostřednictvím observačního učení a posilováním produkovaného chování. Podle této teorie jsou nejdůležitějšími zdroji modelů agresivního chování rodina a subkulturní vlivy. Za významné zdroje agresivního chování je považováno i tzv. symbolické modelování, které poskytují masová média.

¹⁴ PhDr. Vykopalová, H. Trestní právo, Orac, s.r.o., 1998, č. 11, s. 23, ISSN 1211-2860

¹⁵ PhDr. Vykopalová, H. Trestní právo, Orac, s.r.o., 1998, č. 11, s. 24, ISSN 1211-2860

Teorie sociálního vlivu

Zaměřila pozornost na interpersonální dynamiku, na teorii rozhodování a analýzu cílového chování. Teorie se staví poměrně odmítavě k analýze motivační struktury agresivního chování u omezuje se pouze na její popisné pojetí. Operuje s pojmy jako donucení, donucovací síla, cíl. Zabývá se jednajícím jedincem z pozice ovlivnění a donucení, postupy zjišťování výběru donucovací síly a orientací na kognitivní procesy (Tedeschi, 1983).

1.2 KONCEPCE BIOPSYCHOLOGICKÉ, EVENTUÁLNĚ PSYCHOFYZIOLOGICKÉ

¹⁶Moyerova koncepce agrese

Svémi teoretickými východisky se opírá o poznatky jednak etologie, jednak neurofyzologie. Základním předpokladem je odmítnutí jednotného pojmu agrese a jeho následné rozčlenění do řady specifických chování : do dravčí, soutěživé, defenzivní, impulsivní, teritoriální, mateřské, ochranné, sexuální a instrumentální agrese. Každé z nich dal do vztahu se specifickými situačními proměnnými.

Etologická koncepce agrese

Lorenz předpokládá specifickou pudovou energii agrese, která je spouštěna specifickými podněty. V případě, že tyto spouštěče nejsou přítomny, dochází k hromadění zmíněné energie, čímž dochází ke snížení prahové hodnoty reakce. V extrémním případě může dojít až k tzv. „běhu naprázdno“, tzn., že reakce proběhne i za nepřítomnosti spouštějícího podnětu.

Agrese je Lorenzem chápána jako instinktivní chování. Zvířata i člověk mají podle něj k dispozici různé mechanismy zabraňující destrukci protivníka. Tyto mechanismy nazývá „sociálními inhibicemi“. K nim počítá ritualizaci (ritualizovaná gesta naznačující podřízenost u zvířat i u člověka), tendenci vytvářet svazky apod. Agresivní

¹⁶PhDr. Vykopalová, H. Trestní právo, Orac, s.r.o., 1998, č. 11, s. 23-24, ISSN 1211-2860

instinkt i různé útlumové mechanismy jsou podle Lorenze vrozeny. Destruktivní agrese je chybným uplatněním instinktu, nikoli instinktem samotným.

¹⁷Jinou klasifikaci agresivního chování předložil K. E. Hoyer (1968), který jejím východiskem učinil operacionálně definované třídy chování, na sobě navzájem nezávislé, vyvolané stimulací mozku nebo vnější situací. Jsou to tyto třídy:

- **Kořistnické chování** („predatory aggression“): je vyvoláváno přítomností kořisti, např. pohyby kořisti vyvolávají větší pravděpodobnost útoku; tato třída má relativně specifické podněty, ale jde v podstatě o lov, který, jak už víme, Lorenz nepovažuje za projev agrese.

- **Rivalitní agrese**: u řady živočišných druhů je vyvolávána u samců přítomností druhého samce; také zde není vliv prostředí rozhodující, útok je vyvolán pouhou přítomností druhého samce, bez vnější provokace.

- **Strachem indukovaná agrese**: je vyvolávána vnější podnětovou situací, z níž má jedinec tendenci uniknout, ale v níž možnost úniku nemá, a jde tedy o agresi obrannou, kdy je napadán útočník.

- **Agrese z všeobecné podrážděnosti**: je obvykle spojena s afektem vzteku a je vyvolávána iritujícím objektem, přičemž podnět nemusí být určitý.

- **Agrese k obraně teritoria**: podnětem je průnik vetřelce do ohraničeného pole prostředí (životní prostor) nebo obydlí; útok je tedy vyvoláván přítomností jiného individua stejného druhu ve vlastním teritoriu (revíru); pravděpodobnost agrese se zmenšuje s tím, jak se vetřelec z cizího teritoria vzdaluje.

- **Mateřská agrese**: podnětem je ohrožení mláděte v přítomnosti matky nějakým jiným individuem, nepřítelem, dravcem; čím více je matka od mláděte vzdálena, tím více ubývá u ní tendence k agresivnímu chování; jde tu především o agresi mimodruhovou.

- **Instrumentální agrese**: vystupuje tehdy, když jsou dané podmínky v prostředí asociovány s vyhlídkou na úspěch, a agresivní chování tak směřuje k získání zpevnění; jde tedy o naučenou formu agrese.

¹⁷ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s. 207-208, ISBN 80-200-0592-7

1.3 Agrese v přírodě

¹⁸ Chováme se "jak zvířata" nebo jsme agresivní v souladu s bonmotem, že to by zvíře neudělalo? Agrese a zlo vůči jiným jedincům není zdaleka jen specialitou druhu homo sapiens sapiens. Kdyby tvůrce této planety a celého jejího ekosystému chtěl odstranit „násilí" živočichů, dané jejich potřebou udržovat v chodu vlastní metabolismus, musel by svou tvořivou aktivitu zarazit taky u rostlin a bakterií. Běžně je akceptováno, že druhy, které mají zhruba podobné životní potřeby si ve stejném prostoru konkurují, tj. snaží se urvat co nejvíc pro svůj vlastní druh na úkor těch „druhých".

Existují např. druhy ryb, které namísto péče o svůj potěr sežerou potěr svých příbuzných, čímž svým potomkům zajistí dostatek potravy (sníží konkurenci). Není pravidlem u všech druhů, že vyhrává ten, který svým příbuzným sežere děti. Jsou i zvířata, která jsou samotářská (nebo žijí v párových rodinách) a jiným příslušníkům svého druhu se nejraději vyhnou. Platí to však jen do jisté míry a i jejich chování nepostrádá notnou dávku agrese. Podstatně složitější je chování živočišných druhů, které žijí ve skupinách, tj. sociálně. Zde najdeme agresivní chování ve třech oblastech - první se týká vztahu k jiným konkurenčním druhům v daném teritoriu, druhá vůči jiným skupinám vlastního druhu a třetí je boj o postavení v hierarchii v rámci dané skupiny.

Vzájemné agresivní jednání mezi tlupami bylo pozorováno například u šimpanzů. J. Goodahlová studovala šimpanze v přírodě tak, že s nimi léta vlastně žila. Popisuje, že když se potkaly dvě sousední skupiny, tak na sebe útočily. Respektive ta silnější útočila na tu slabší. A to nejen v situaci, kdy jim takřikajíc vlezli do zelí. Když se silnější skupina dostala do stavu vzrušení - šimpanzům na to stačí déšť, který je rozdovádí k bláznivému tanci. Jakmile jsou rozvášnění, začnou bezesmyslně trhat rostliny, lámat stromky (notně to připomíná lidský vandalismus, ke kterému ovšem člověk jako podnět užívá často jinou tekutinu než dešťovou vodu). Když se šimpanzi ještě víc rozparádí, aktivně se vypraví do teritoria slabší skupiny, kterou přinejmenším pořádně seřezou, někdy dokonce vybijí. Pohled na to, jak šimpanz zlikvidoval příslušníka druhé skupiny utržením hlavy, kterou drží před sebou a kouká do mrtvého obličeje, přičemž druhou rukou odlupuje a jí kusy masa z trupu oběti, nepatří k nejpříjemnějším.

¹⁸ Novák, T.-Caponni, V. Sám proti agresí, Grada Publishing, 1996, s. 95-97, ISBN 80-7169-253-0

¹⁹V této souvislosti bývá citováno pozorování anglického etologa H. Kruuka, který byl přímým pozorovatelem sporu dvou skupin hyen nad právě zabíjícím pakoněm. Napřed se obě smečky o kořist popraly, pak jedna začala prchat - ta druhá nechala kořist kořistí a dala se do pronásledování. Pak se část pronásledovatelů vrátila k pakoňovi a jala se hodovat, zatímco druhá část smečky si chytila samce z jiné (prchající) skupiny a jeho likvidaci upřednostnili před zaručeným obědem. Během deseti minut jej roztrhali doslova na kusy a snědli z něj asi třetinu vnitřních orgánů. Podobné epizody jsou popsány z pozorování lvů, opic hulmanů, paviánů pláštíkových a dalších druhů. Meziskupinová agrese v rámci jednoho druhu je u zvířat nejnebezpečnější formou útočného chování. V kolektivu se agresivita přenáší z jednoho na druhého a stupňuje se rychleji a k větší intenzitě než v boji dejme tomu dvou samců o samici. Ani u zvířete však není pravdou, že potyčky v rámci jedné skupiny jsou vždy jen jakýmsi sportovním výkonem dle pravidel. ²⁰Je známo, že zvířata, která by se v bojích mohla vzájemně poškodit nebo dokonce usmrtit svádějí ritualizované boje, vysílají signály svědčící o vlastní síle, demonstrují a hrozí a při bojích užívají omezenou sílu, která zamezuje vážným poraněním. Signály vlastní slabosti vedou k přerušení boje a tlumí agresivitu soupeře. ²¹Včelí královna produkuje feromon, který lačně vysávají včelí dělnice. Feromon je sterilizuje, což představuje z lidského nazírání extrémní agresivitu. Feromon má vedle toho i další účinky. Brání dělnicím, aby vychovávaly další královny, slouží královně jako chemické lákadlo pro sámečky na svatebním letu a tlumí agrese mezi jednotlivými včelími dělnicemi.

U mravenců a termitů tlumí agrese mezi jednotlivci specifický pach kolonie, který získávají i ukořistění „otroci“.

I ve společnostech krys je příbuzenský pach účinným prostředkem při útlumu agrese. V případě, že krysí smečka zjistí jedince, který tento pach nemá, vydají se krysy na hon za tímto vetřelcem a roztrhají ho. Stačí, aby se krysa dostala na několik dní mimo vlastní společenství, aby ztratila specifický pach krysí společnosti, který ji chrání, a ostatní krysy ji považují za vetřelce a snaží se ji zahubit. Souhrnně lze tedy říci, že ve zvířecích společnostech agrese spolehlivě tlumí dva mechanismy: genetické příbuzenství a chemické prostředky.

¹⁹Novák, T.-Caponni, V. Sám proti agresi, Grada Publishing, 1996, s. 99, 100, ISBN 80-7169-253-0

²⁰Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s. 15, ISBN 80-7169-889-X

²¹Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s. 17-18, ISBN 80-7169-889-X

Agresi - intoleranci - zvyšují u lidí antropologické odchylky od společenského průměru, jako je odlišná barva pletí, vzhled obličeje, účes a také odchylky od kulturních norem - odlišná ideologie, společenské hodnoty, společenské chování.

Sklon k agresivitě se u člověka zvyšuje, když u cizince dochází ke kombinaci jednotlivých odchylek, například odlišné barvy pleti spojené s odlišným chováním, oblečením, odlišnými názory a cizím přízvukem řeči nebo s neznalostí řeči vůbec.

1.4 Agrese v sociálním prostředí

²² Představa ztotožňující celý rozsah agresivních projevů v rodině s mužem agresorem, který bije svoji ženu nebo dítě, je velmi zjednodušená. Platí, že není agrese jako agrese. Nejde zdaleka jen o fyzické napadení. Stejně drastická může být ostentativní nečinnost, přerušení komunikace - známé trestání mlčením, ironie, zesměšňování před osobami, na nichž nám záleží atd. V každém případě se zde vyplatí rozlišit mezi agresí krátkodobou, definovanou jako snahu působit protějšku (eventuálně dalším blízkým osobám) újmu a hostilitou (agresí a zlobou), kterou charakterizuje trvalejší tendence přát druhému škodu, ublížit mu.

Spouštěcí fáze: Lidé obvykle jednají více či méně neagresivně nebo o to alespoň díky společenským konvencím jakž takž usilují. Agrese souvisí s nezvyklými nebo vyhrocenými negativními podněty.

Eskalační fáze: Je již přímá cesta k útočnému chování. Jednání budoucího agresora se vychyluje z normy, reakce jsou nepřiměřené. Ani oběť v této fázi mnohdy nereaguje zcela promyšleně.

Krizová fáze: Agresor je fyzicky, citově i psychicky vzrušen, přestává se ovládat, stačí nepatrný podnět k tomu, aby protějšek napadl.

Fáze uklidnění: Vztek se zmírňuje, člověk je zaskočen tím, co se stalo. Nejraději by na to zapomenul a vymazal by to ze svého života. Zvýšená hladina adrenalinu přetrvává u agresora až 90 minut po útoku.

²²Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.13-20, ISBN 80-7169-889-X

Fáze postkrizové deprese: Rozrušení, pocit úzkosti a viny, zoufalství. Někdy je typickým projevem zdůvodňování nezdůvodnitelného. Jindy se objevují prosby o odpuštění.

Mezi nejčastější typy „skrytých agresorů“ patří :

Jemní lidé: Když jim na druhém člověku něco vadí, rozhodně mu jasně nesdělí, s čím jsou nespokojeni. Jasně neřeknou ani že jsou nespokojeni.

Nemocní tyrani: Své okolí drží v šachu zdůrazňováním svých nemocí a toho, že zde už rozhodně dlouho nebudou, neboť jejich srdce v dohledné době pukne žalem nad nespravedlností světa a nedostatkem empatie jejich bližních.

Zapomnětlivci a opozdilci potažmo i chronicky přepracovaní: Jejich agrese se nikdy neprojeví jasně. Nikdy v ničem a nikomu neřeknou "NE". Všechno slíbí, ale na to, co jim nevyhovuje, velice rychle zapomenou.

Zachránci a obětavci: Samozřejmě ani jim nejde o to někoho zachraňovat, tím méně se mu obětovat. Vytvářejí podmínky pro to, aby se lidem v jejich okolí přihodilo něco zlého, což samo o sobě uspokojí jejich agresivní, obvykle hluboko potlačované tendence.

Intelektuátoři: I velice jednoduché věci říkají velice složitě. Bádají nad vším a zvažují to ze všech možných a nemožných světových stran, ať to je potřeba nebo ne.

Malí psychoanalytici: Typickým projevem je analýza nitra druhých a vnucování jim svých závěrů. S agresí, kterou u nich vyvolá nějaká povinnost, kterou nechtějí z různých důvodů splnit, se vyrovnají tím, že hluboce psychologicky analyzují všechny možné souvislosti.

Obětí násilí se může stát každý. Existují jak riziková povolání či funkce, která jsou tomuto jevu, jakoby předurčena, ale i obyčejný člověk se může lehce touto obětí stát.

²³V této pozici se můžeme ocitnout :

- v roli podnikatele, jako objekt vydírání, zájmu o majetek, finance apod.. Stejně tak se zde může ocitnou rozvedená žena, svobodné matky, jako objekty duševního

²³ Spurný, J. Psychologie násilí. Eurounion s.r.o., 1996, ISBN 80-85858-30-4, s. 25

násilí, v podobě nabídek dobrodinců a sekt, které se právě na tyto sociálně handicapované osoby zaměřují

- při výkonu některých povolání (obsluha benzinových čerpadel, taxikáři, poštovní doručovatelky, zaměstnanci bank, novináři)
- jako příslušník některé skupiny, hnutí (rowdie, skinhead, anarchista)
- pro některé své fyzické či psychické zvláštnosti (děti, osoby přestárlé, s duševní poruchou a jiné)
- pro „třaskavé“ informace, které máme (o někom, o něčem)
- pro své chování, které může být vnímáno jako provokativní (stopařky, osamělé ženy zkracující si v noci cestu „Bronxem“)
- pro své jednání, poškozující zájmy jiných, omezující jejich práva (např. nesplněné závazky, nezaplacené dluhy).

Existuje i tzv. zdravá agrese, např. ve sportu, který se bez této agrese neobejde. Jedná se o sporty, kde je nutná míra zvýšené hladiny adrenalinu. Jsou to ve většině případů sporty, kde dochází k tělesnému kontaktu (bojové sporty, hokej apod.).

II. VLIV VÝCHOVY NA AGRESIVITU

Pohlavek se většinou zdá být nejjednodušším, vhodným a dokonce nutným výchovným prostředkem k udržení disciplíny. Většina psychologů však upozorňuje, že násilí je naučené chování a že dítě, které pohlavek dostane, zjistí, že za určitých okolností je vhodné použít jistou dávku agrese i proti těm, které miluje. Naučí se násilí vědomě užívat k dosažení konkrétního cíle.

²⁴R. R. Sears, E. Maccobyová a H. Levin (1957) zjistili následující **závislost agresivity na způsobech výchovy dítěte v rodině:**

malá povolnost a mírné trestání → slabá agresivita

malá povolnost a silné trestání → střední agresivita

velká povolnost a slabé trestání → střední agresivita

velká povolnost a silné trestání → silná agresivita

Podle E. R. Hilgarda 1962, s. 141. Hilgardův komentář ke grafu č. 1 (příloha č. 3): trestání agrese má své důsledky; rodič, který své dítě excesivně trestá, vytváří v něm přání také trestat, což se výrazně projevuje ve hře dítěte: čím více matka dítě trestá, tím je dítě ve hře s loutkami vůči nim agresivnější.

²⁵Řada výzkumů, jak již bylo naznačeno, zkoumala vztah agrese a druhu rodinné výchovy v dětství. J. Kagan a L. Moss (1962) zjistili, že omezování agrese dítěte v prvních třech letech života má trvalý tlumivý vliv na utváření jeho vlastní agresivity. Známa je souvislost agresivity a citové deprivace v dětství a vliv odměňování agrese na vzrůst agresivního chování. A. Bandura a R. H. Walters (1959) ve výzkumu agresivity u adolescentů zjistili, že jejím důležitým faktorem je zážitek odmítání rodiči, či dokonce jejich nelásky, jakož i nedostatečná socializace, která s tím souvisí. Faktor odmítání rodiči vede u postižených jedinců k nejvýraznější formě agresivity, k delikvenci. ²⁶Agrese v rodině s sebou přináší různá nebezpečí, od rušení nočního klidu až po ničení majetku a ohrožení zdraví i života. Trestněprávní dosah je analogický: od

²⁴ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s. 209, ISBN 80-200-0592-7

²⁵ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s. 210, ISBN 80-200-0592-7

²⁶ Čírtková, L. Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 175, ISBN 80-7178-475-3

poškození (cizí) věci, urážky, pomluvy, rušení domovního klidu až po omezování osobní svobody, zhářství, ublížení na zdraví či zabití.

2.1 Vliv týrání a zneužívání na agresí

²⁷Pod pojmem týrané dítě se začalo popisovat úmyslné surové zacházení s dítětem, postihující jak jeho fyzický, tak i psychický stav. Fyzické týrání bylo zanedlouho rozšířeno na zanedbávání péče a různé formy fyzických i psychických útrap. Zahrnováno sem bylo jak sexuální zneužívání, využívání dítěte k žebrání, k probouzení soucitu když matka žebrá, využívání ke krádežím i zavírání do tmy.

Pod pojmem tělesné týrání můžeme rozumět fyzické ublížení dítěti, nejen bití, ale i úmyslné otrávení nebo udušení.

2.2 Pozadí rodinných sporů

²⁸Konkrétní spouštěče (startéry) agrese jsou různé: bývá to domnělá nebo skutečná nevěra partnera, finanční potíže v kombinaci se zakoupením věci, která se druhému jeví jako nepotřebná, nedostatečná spořivost, a vůbec rozdílné představy o vedení domácího rozpočtu, rozdílné názory na výchovu dětí apod. Někdy je startérem silná touha oddělit se od nemilovaného partnera.

Praktické zkušenosti dále ukazují, že neblahou rolí v rodinné agresí sehrává alkohol a žárlivost. Alkohol odbrzdňuje a uvolňuje afektivní potenciál, který má jinak osoba pod kontrolou.

2.3 Vztah kultury a agrese

²⁹Vztah kultury a agrese, resp. výchovy v rodině, která je vlastně realizací kulturních norem, dobře ilustruje výchova k agresí u indiánského kmene Yano-mamé v jižní Venezuele. Tento přírodně žijící kmen považuje za největší životní hodnotu krutost („vaiteri“) a výchova ke krutosti začíná již v nejútlejším věku. Je-li novorozencem dívka, která nemůže být bojovníkem, může ji matka zabít. Všem dětem je dovolen naprosto volný průběh agrese a vztek dětí je rodiči jaksi ještě více

²⁷ Novák, T.-Caponni, V. Sám proti agresí, Grada Publishing, 1996, s. 33, 34, 100, ISBN 80-7169-253-0

²⁸ Čírtková, L. Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 175, ISBN 80-7178-475-3

²⁹ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s. 212, ISBN 80-200-0592-7

rozdmýcháván: škádlí také malé dítě, aby vzbudili jeho „vaiteri“ a uznale se smějí, když je dítě uhodí. Zejména otec přináší dítěti příklady brutality: pokud zrovna někde neválčí, tluče svou ženu hořícím kusem dřeva. Muži se cvičí pro roli válečníka, učí se mimo jiné např. nazpaměť určitým způsobům sténání pro každou část těla, která připadá v úvahu pro zranění v boji. Život tohoto kmene studoval antropolog N. Chagnon. Agresi se může člověk učit od nejranějšího věku pozorováním druhých a tím, že je za svou útočnost odměňován.

³⁰Bylo by však velkým omylem domnívat se, že jedním z ideálů výchovy je neagresivní osobnost. Pokusil se to odůvodnit zejména A. Storr (1968), který chápe pojem agrese velmi široce, pokládá člověka za nejkrutější živočišný druh a je přesvědčen, že v celé přírodě nenajdeme paralelu k brutalitě, kterou si lidé vzájemně projevují. a že jsou v nás barbarské impulzy k vraždě, mučení a válce.

V člověku je skryto tím více agrese, čím více zůstává závislý na jiném. Interakce mezi závislostí a agresí je činitel, který je odpovědný za specificky lidskou agresivitu. Je známo, že děti neagresivních rodičů jsou více úzkostné než děti agresivních rodičů: u neagresivních rodičů se dítě cítí nejisté, neboť jak je může v potenciálně nebezpečném světě ochránit někdo, kdo neumí sám bojovat. To, jak soudíme my, potvrdila u nás zejména léta tzv. „normalizace“ a potvrzuje znovu éra postkomunismu: jedinec se musí umět rvát o svá práva a za spravedlnost vůbec. Dítě tedy potřebuje agresivitu, aby se osvobodilo z pout své závislosti. Dospělý je sice již samostatný, ale žije ve světě tvrdé konkurence, v němž se musí prosadit, nechce-li žít na okraji společnosti jako „nýmand“.

Vždy, když je samostatnost a identita člověka ohrožena, vzniká agrese, která vede k odlišení a osvobození. Muži, kteří ve svých fantaziích ženám ubližují, jsou ve skutečnosti zvláště ohleduplní a méně agresivní, než by se očekávalo (Storr 1971, s. 96). ³¹Kulturními požadavky určité společnosti je možné zvýšit nebo snížit úroveň průměrné lidské agresivity. Vnitroskupinová agresivita byla násilně utlumena. Agresivita k ostatním náboženstvím - ideologiím byla vybičovaná k intolerantnímu fanatismu (křížácké výpravy).

Praktické potvrzení můžeme pozorovat na chování mládeže z bývalého východního Německa. Objevuje se tam vyšší výskyt xenofobie a násilných agresí proti příslušníkům jiné národnosti. Nebyli zvyklí na cizince a měli málo příležitostí překonat své předsudky

³⁰Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Academia, 1997, s. 213, ISBN 80-200-0592-7

³¹Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s. 36, ISBN 80-7169-889-X

proti nim. Byli vychováni v intoleranci, podřízenosti skupině, poslušnosti a v myšlenkách na třídního nepřítele. Tato výchova je provázela již od útlého věku a působí na ně dosud. Individualita a kreativita nebyla podporována. Mladí Němci se cítí být silní ve skupině, ale slabí jako individua.

III. VLIV GENETIKY A CHEMICKÝCH PROCESŮ NA AGRESIVITU

³²U lidí tlumí genetické příbuzenství agrese značně nedokonale. Svědčí o tom nejenom množství vražd uvnitř jednotlivých společností, kde je genetická příbuznost pouze předpokládána, ale i skutečnost, že rodiče zavraždí vlastní děti či opačně - a zde je genetická příbuznost zjevná.

³³Ve výjimečných případech je nadměrná agresivita přímo zakódována v mozku lidí a jejich nervovém systému. Násilí bývá součástí antisociálního chování, takzvané sociopatie. Výzkumy ukazují, že takoví lidé mívají většinou nízkou nervovou odezvu na podněty, charakterizovanou pomalým srdečním tepem. Serotonin je biologicky aktivní látka, takzvaný tkáňový hormon, který se vyskytuje ve tkáních všech živých organismů. Serotonin navozuje pocit pohody a významně ovlivňuje i tu část mozku, v níž je zakódováno racionální chování. ³⁴Lidé s nízkým stupněm vrozené agrese nebo agrese, která nebyla výchovou dostatečně aktivována nebo u kterých proběhl proces socializace závadně, jsou předurčení k sociálnímu sestupu a obvykle zanikají i jejich geny. Jsou známé případy velice inteligentních žáků, kteří byli „jedničkami“ na gymnáziu, ale v životě žalostně selhali i navzdory vysokoškolskému vzdělání, protože jim scházela zdravá životní agresivita.

Oba druhy agrese spolu souvisejí. Primitivní lidé použijí k dosažení svých cílů, k získání výhod primitivní agrese - např. loupežnou vraždu. Inteligentní lupič se pokusí raději o bankovní podvod. Ještě inteligentnější člověk získá majetek agresivním, ale legálním způsobem. Za primitivní destruktivní a poškozující agresivní jednání - za „zlou“ agrese jsou zodpovědná mozková centra, která jsou vývojově stará a jsou lokalizovaná v tzv. limbickém systému, především v corpus amygdaloidum - v amygdale. Amygdala - mandlová jádra, která jsou sídlem původní, primitivní agrese, jsou uložena v limbickém systému mozku. Elektrické dráždění mozečku může vyvolat pocity spokojenosti, ale i agrese.

³² Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.18, ISBN 80-7169-889-X

³³ Focus, Londýn, 100+1, 100+1, a.s., 2000, č.4, s.38-39, ISSN 0322-9629

³⁴ Janata, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.21-22, ISBN 80-7169-889-X

3.1 Pohlavní rozdíly v agresivitě

³⁵Je všeobecnou zkušeností, že muži jsou více agresivní než ženy. Za jejich vyšší agresivitu je zodpovědný mužský pohlavní hormon testosteron, který ovlivňuje také neurobehaviorální funkce, jako je sexuální vzruch, emoční náladu a způsob myšlení. Ženy jsou méně agresivnější než muži, ale jejich agresivita roste po menopauze, kdy jejich organismus začne v důsledku pokleslé tvorby estrogenů více produkovat mužské pohlavní hormony. Dokazují to nejen křivka ženské kriminality, která začne po menopauze stoupat, ale i povědomí lidové moudrosti o zlých tchýnách a babách. Protože mužská agresivita se věkem snižuje (v důsledku poklesu testosteronu), chybí vtipy o „zlých tcháních“. Agresivita je závislá na moci. Moc žen v moderních společnostech roste. To je prostý a nepopíratelný sociologický fakt. S ní roste i ženská agresivita a intolerance, a to i intolerance k vlastnímu potomstvu, které se může stát obětí matky. Mužská agresivita a tím i intolerance jsou zaměřeny spíše na přímý boj mužů o postup v sociální hierarchii, na získání majetku a moci. V této oblasti, která je evolučně starší a byla podmínkou přežití, používají muži více než ženy násilné agrese s fyzickou likvidací svých protivníků a intolantně vyžadují poslušnost a neposlušnost trestají.

³⁶Ženská agresivita a intolerance je jinak strukturovaná. Ženy nemají zájem získávat vládu nad velkými celky a stavět svou moc na odiv. Jejich agresivita je zaměřená na získání a ovládnutí někoho, kdo bude jejich přání splňovat. Zůstávají v pozadí a nebezpečné akty agrese nechávají vykonávat ostatní. Ovládají muže a jejich agresivitu nepřimě.

3.2 Cholesterol a násilné chování

³⁷Několik studií ukázalo, že pokles hladiny cholesterolu koreluje se snížením úmrtnosti na kardiovaskulární onemocnění, ale zároveň se zvýšenou úmrtností na jiné příčiny, spojené hlavně s násilným chováním, úrazy a sebevraždami.

³⁵Janata,J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.48-49, ISBN 80-7169-889-X

³⁶ Janata,J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, 1999, s.49, ISBN

³⁷ Vevera,J.-Papežová,H.-Žukov,I-Linhartová,L,Česká a Slovenská psychiatrie,Česká lékařská společnost,2001,č.2,s.69-70,ISSN 1212-0383

Výsledky několika studií demonstrují vývoj představ o vlivu cholesterolu na sebevražednost a úmrtí spojená s úrazy a násilím.

Tři studie dokumentují vztah hladin cholesterolu agresivního chování u opic. Podle Kaplanovy práce z roku 1991 opice, které byly krmeny potravou s nízkým obsahem tuků a měly nízké hladiny cholesterolu byly agresivnější než opice krmené potravou s vysokým obsahem tuků. Agresi považujeme za fyziologickou odpověď, která směřuje k přežití organismu v přírodě .

Násilné chování považujeme za patologickou agresi, jejímž smyslem je záměrně někoho poškodit. Rozumíme jím pozorovatelné fyzicky agresivní chování s jasným úmyslem poškodit jinou osobu, např. bití, kopání, strkání, házení předměty, používání zbraně a vyhrožování jejím užitím. Toto vymezení nezahrnuje násilí proti vlastní osobě.

R. Spitz a spol. zkoumali 106 osob s násilnými trestnými činy v anamnéze. Násilné činy byly zpět hodnoceny a škálovány. Skupina s nižší hladinou cholesterolu měla vyšší frekvenci násilných činů než skupina s vyšší hladinou cholesterolu.

³⁸Autoři se domnívají, že cholesterol by mohl být pouze sekundárním markerem zvýšeného přívodu nasycených mastných kyselin a snížení spotřeby nenasycených mastných. Dietní změny, ke kterým došlo ve dvacátém století, by se tak mohly podílet na nárůstu depresivity a suicidality. Existuje mnoho studií, dokládajících vzestup násilné kriminality s rostoucí dostupností zbraní. Autorům se zdá pravděpodobné, že snížení hladin cholesterolu je rizikovým faktorem pouze u populace náchylnější k psychickým poruchám a že kohorty z řad zaměstnanců jsou rezistentnější vůči tomuto efektu.

Uvedené studie ukazují, že cholesterol má měřitelný vliv na lidské chování, včetně depresivity, násilného a suicidálního chování. Domníváme se, že je možné uvažovat o hladině cholesterolu jako biologickém markeru suicidálního rizika. U násilného chování koncentraci sérového cholesterolu jako marker použít nemůžeme pro nízkou specifickou tohoto ukazatele.

³⁸Vevera, J.-Papežová, H.-Žukov, I.-Linhartová, L., Česká a Slovenská psychiatrie, Česká lékařská společnost, 2001, č. 2, s. 70-71, ISSN 1212-0383

IV. VLIV MÉDIÍ NA AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ

4.1 Vliv televize na agresivitu v závislosti na věku

³⁹Šestiměsíční děti vydrží sledovat obrazovku až šestnáct minut, pokud jsou před ní posazeny a nemají ve svém bezprostředním okolí nic zajímavějšího. Americké děti ve věku mezi narozením a 18. měsícem života jsou před zapnutou obrazovkou denně průměrně dvě hodiny, nicméně pozornost jí věnují nanejvýš desetinu této doby. Těsně po čtrnáctém měsíci věku věnují děti pozornost televizní postavě dospělého člověka, jenž novým způsobem užívá hračku.

Mezi osmnáctým měsícem a třetím rokem života

Ve třicátém měsíci života tráví (americké) děti před obrazovkou stále asi dvě hodiny času denně, nicméně dění na obrazovce věnují pozornost po dobu čtyřikrát delší než v období předchozím. Tříleté děti už mívají oblíbený televizní program. Dávají přednost kresleným filmům a programům s rychlými proměnami.

Předškolní věk

⁴⁰V předškolním věku se děti zaměřují na nejvýraznější znaky sledovaných televizních postav. Předškoláci věnují televiznímu násilí - hlavním zdrojem jsou kreslené filmy značnou pozornost proto, že je obvykle doprovází rychlá akce, hlasitá proměnlivá hudba a další zvukové efekty i rychlé proměny scény.

V televizním seriálu Kořeny (Roots) dítě sledovalo sadistickou scénu bičování černého otroka. Dítě usoudilo, že si tak strašný trest může zasloužit jen někdo velmi špatný.

Na druhé straně se ve hře předškoláků poté, co sledovali pořad s násilím, objeví daleko větší počet prvků agrese, než je tomu po sledování nenásilného pořadu.

Mezi šestým a jedenáctým rokem

Většina badatelů se shoduje v názoru, že kritickým, přelomovým obdobím ve vztahu televizního násilí a dětí, je osmý rok života.

Sedmileté děti věnují pozornost tomu, co sledují, již 70 % doby, kterou před televizorem tráví. Pohádkoví superhrdinové a jejich činy reální nejsou, policisté z televizního příběhu skuteční jsou. Moc, sílu, statečnost fiktivních televizních hrdinů

³⁹ Drtilová, J. Remedia populi, Panax Co, s.r.o., č. 5, 1998, s. 20

⁴⁰ Drtilová, J. Remedia populi, Panax Co, s.r.o., č. 5, 1998, s. 21

děti přenášejí do svého reálného světa. Hra dětí, které sledovaly násilné programy, má v tomto věku daleko větší počet prvků promyšleného násilí, zejména mají-li děti příslušné hračky.

Dospívání (12-17 let)

⁴¹Dospívající jedinci sledují televizi (ve Spojených státech) o něco méně než školní děti. Sledování televize je jednou ze základních činností, které se účastní jak dospívající děti, tak jejich rodiče. Dospívající jedinci jsou vůči televiznímu násilí a zločinnosti vysoce vnímaví. Snadno napodobují, značně se s hrdinou, programem ztotožňují. A jsou dostatečně silní a obratní, aby násilný čin spáchali sami. Horory sleduje asi 80 % dospívajících. Téměř 40 % dospívajících sleduje pornografii, často dehumanizující a násilnou. Dnes už televizní násilí ovlivňuje mladé lidi ve všech věkových skupinách, obě pohlaví, na všech úrovních socioekonomických, ve všech pásmech inteligence.

Vliv televizního násilí se neomezuje jen na děti, které jsou k agresivnímu chování predisponovány, není omezen jen na tuto zem. Došli jsme k přesvědčení, že mezi televizním násilím a dětskou agresivitou existuje bludný kruh - televizní násilí podněcuje dětskou agresivitu, naopak – tyto agresivní děti více sledují televizní násilí, aby si své agresivní chování zdůvodnily.

4.2 Videohry, internet a násilí

⁴²Nikdo dnes nepochybuje o tom, že děti jsou vystaveny větší míře násilných videoher, než kdykoli předtím. Zhruba čtvrtina všech her vydaných v USA obsahuje prvky násilí. Řadu let se proto takové hry rozdělují do kategorií odstupňovaných podle věku. Americká Federální komise pro obchod však uvádí, že téměř 80% dospívajících ve věku od 13 do 16 let si snadno opatřuje hry určené hráčům starší věkové kategorie. Jejich součástí bývají vraždy prostitutek, různé druhy zabíjení, ale také třeba zastrasování porotců jako v případě hry Grant Theft auto. S rostoucí kapacitou počítačů se hry stávají stále věrnějším obrazem reality. Psychologové se domnívají, že násilné videohry škodí dětské psychice mnohem víc, než akční filmy. Děti se do hry aktivně zapojují. Jejich odměnou je velký počet mrtvých, takže se nelze divit, že používání zbraní jim připadá přirozené. Tyto brutální počítačové hry působí emotivně na malé děti tak, že nepocítují brutalitu jako něco špatného mohou zapříčinit vážné

⁴¹Drtilová,J.Remedia populi,Panax Co,s.r.o.,č.5,1998,s.22

⁴² 100+1 zahraniční zajímavost, č. 2/2005, s.10-12

poruchy v období jejich dospívání a dospělosti. Dítě může trpět úzkostí a obsesemi. Dalším stupněm je napodobování a reprodukování viděného ve hře s kamarády, to už je jev velmi nebezpečný. S tím se setkáváme u různých part ve školách, ale i na ulicích. Videohry a televize často fungují jako škola krutosti. Učí, jak škodit, jak zabíjet, ukazuje dokonce i metody zabití. Často je navíc právě násilí ospravedlňováno jako prostředek k cestě za štěstím.

Velkou měrou k rozvoji a náhledu na agresivitu přispívá také internet. Dnešní krutý svět je v krátké chvíli jeho prostřednictvím doslova v každé domácnosti. Válečné krutosti, popravy, dopravní nehody, živelné katastrofy jsou dostupné všem, kteří mají o danou problematiku zájem. Lovci těchto „senzací“ a ostatní příslušníci různých sekt a teroristických organizací rozsévají hrůzu a ovlivňují lidi na celém světě. Ale to je asi ostatně jejich záměr.

V. KRIMINÁLNÍ AGRESE

⁴³Biologové soudí, že člověk (přes veškeré vraždění a válčení) není zdaleka nejagresivnější "zvíře". Například E. O. Wilson má za to, že kdybychom udělali bilanci počtu spáchaných vražd na 1000 jedinců daného druhu ročně (u člověka do nich zakalkulovali i všechny oběti válek), lidé by figurovali v seznamu násilí v přírodě hodně vzadu.

⁴⁴Jedním z nejužívanějších označení pro mravní narušení je pojem delikvence. V případě diagnostikování nesocializované agresivní osobnosti se však jedná o psychopatickou delikvenci, kdy je chování tohoto člověka vysloveně maladaptivní, s činy vyznačujícími se vysokou agresivitou, která je impulzivní reakcí na frustraci. Jako nejčastější příčina této deformace se uvádí zanedbání dítěte v nejčasnějším období jeho vývoje a s následným neúspěchem v utvoření dalších významných vazeb.

⁴⁵Ne každá agrese má kriminální podobu. O kriminální agresi hovoříme tehdy, jestliže agrese svým obsahem a způsobem útočí na zájmy a hodnoty chráněné právním systémem. Přesto, že podle této velmi široké definice může kriminální agrese zahrnovat různé projevy, jako např. pohružku násilím, zpravidla bývá spojována s fyzickým násilím či útokem.

Podle promyšlenosti a připravenosti se rozlišuje:

- kriminální agrese reaktivní, neplánovaná a bez přípravy;
- kriminální agrese promyšlená, připravovaná, programová.

Podle zaměřenosti agrese se rozlišuje heteroagrese, směřující proti druhým osobám, živým tvorům či věcem, a autoagrese, která je zaměřena na vlastní osobu agresora v podobě sebepoškozování nebo sebeničení.

Stručně lze říci, že v rámci hlediska brutality se posuzuje relativní přiměřenost kriminální agrese. Přiměřenost agrese se zrcadlí ve způsobu spáchání trestného násilného činu. Pojmem brutalita se vyjadřuje nepřiměřená odbrzděná agrese, obsahující prvky týrání objektu agrese.

⁴³ Novák, T.-Caponni, V. Sám proti agresi, Grada Publishing, 1996, s. 105, ISBN 80-7169-253-0

⁴⁴ PhDr. Vykopalová, H. Trestní právo, Orac, s.r.o., 1998, č. 12, s. 12, ISSN 1211-2860

⁴⁵ Čírtková, L. Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 164, ISBN 80-7178-475-3

5.1 Osobnost pachatele

Existuje 5 základních typů osobnosti pachatele, které jsou více či méně náchylné ke kriminálnímu chování:

1. Socializovaný typ

⁴⁶Vyjadřuje velmi důležitou okolnost, tj. že jde o osobnost, na kterou se vztahují obecné poznatky o chování a prožívání. Konkrétně to např. znamená, že myšlenkové pochody a vůbec veškerá dynamika prožívání (city) jsou srozumitelné, fungují primární i sekundární potřeby tak, jak je známe z výkladu psychologie, svědomí je utvořené a reakce na spáchaný trestný čin odpovídají běžným představám (lítost, smutek, obavy o další životní cestu, otřesené sebevědomí, úzkostné očekávání reakce okolí apod.).

2. Neurotický typ

Jeho osobnost je nápadná tím, že se v ní vyskytují větší či menší neurotické poruchy (zvýšená úzkostnost, dráždivá slabost, neurovegetativní poruchy, depresivní ladění, hysterické reakce, nutkavé vtíravé představy a úkony atd.). Je přirozené, že neurotické prvky osobnosti příznačným způsobem vcházejí i do kriminálního jednání. Promítají se do motivace i do způsobu spáchání.

3. Psychopatický typ

Obecně se u tohoto typu pachatele předpokládá značný podíl osobnosti na kriminálním jednání. Jde o psychiatrickou diagnózu, která se používá pro jedince projevující se svéráznými, nápadnými a zvláštními způsoby chování a prožívání. Množí se námitky odborníků proti tradičnímu spojování psychopatie s kriminalitou. Někteří psychopaté se sice mohou díky své osobnostní predispozici stát zatvrzelými kriminálníky, ale na druhé straně je mnoho pachatelů, kteří se nevyznačují žádným příznakem psychopatie, nemají zvýšenou impulsivitu ani agresivitu, jejich svědomí je utvořené, znají hluboké citové vztahy, jsou schopni korigovat své chování na základě zkušenosti, apod.

⁴⁶Čírtková,L.,Kriminální psychologie,Eurounion,s.r.o.,1998,s.70-73,ISBN 80-85858-70-3

4. Mentálně nedostačivý typ

⁴⁷Jde o typ pachatele, jehož osobnost se vyznačuje nízkou inteligencí. Jeho obecné rozumové schopnosti jsou nižší, než je obvyklé. Jinak řečeno, jedná se o „primitivní osobnost“ a tomu odpovídá i obraz, který skýtá jeho trestná činnost. Nebývá promyšlená, je pro ní příznačná jednoduchost a přímočarost.

5. Psychotický typ

Psychotickým typem se míní pachatel, který v době spáchání trestného činu trpí některou z konkrétních podob nejtěžšího duševního onemocnění, tj. psychózou. Na první pohled je spáchaný čin nápadný svou bizarností, nesrozumitelností a nikoli výjimečně i svou brutalitou.

5.2 Motivace kriminálního jednání

⁴⁸Motivace je ústředním problémem subjektivní stránky trestného činu. Pojem motivace označuje vnitřní duševní proces, který vzbuzuje určité chování, udržuje ho v chodu a zaměřuje ho na konkrétní cíl. Motivace probíhá jako zčásti uvědomované a zčásti neuvědomované vnitřní dění. Jsou to motivy a incentive. Motivy jsou vnitřní pohnutkou k jednání. Motivem jsou například potřeby (primární, biologické a sekundární, sociální), zájmy, city, představy a fantazie apod.. Incentivy představují vnější situační stimuly (okolnosti), které podněcují jedince k jednání. Vnější stimul (incentivou) v případě kriminální motivace může být např. lákavá příležitost bez rizika odcizit určitou věc, nebo chování oběti před činem (tzv. provokující oběť nebo účastníci se obětí, které jsou vyčleňovány jako samostatné typy jedné z nejznámějších psychologických typologií obětí).

5.3 Extrémní podoby agrese

⁴⁹Sledování vývojových trendů nasvědčuje tomu, že dnes se množí extrémní podoby agrese. Dochází k zvýšenému výskytu incidentů, při nichž bylo použito násilí, které se jeví jako zvláště nepřiměřené, absurdní a nelidské. Z široké problematiky extrémních podob agrese se podrobněji zaměříme na dva konkrétní jevy: vandalismus a amok.

⁴⁷Čírtková, L., Kriminální psychologie, Eurounion, s.r.o., 1998, s. 74-75, ISBN 80-85858-70-3

⁴⁸Čírtková, L., Kriminální psychologie, Eurounion, s.r.o., 1998, s. 76, ISBN 80-85858-70-3

⁴⁹Čírtková, L., Policejní psychologie, Portál, 2000, s. 169-170, ISBN 80-7178-475-3

Vandalismus

Hrubé ničení a poškozování může přitom směřovat nejen proti neživým objektům (telefonní budky, lavičky v parku, zaparkované automobily), terčem vandalských počinů se mohou stát i živí tvorové. Vandalismus je tedy destruktivní a likvidační chování, které nepřináší pro pachatele žádné materiální obohacení, a současně se terč útoku vyznačuje bezbranností a snadnou dostupností (např. je izolován, není střežen a garantuje anonymitu a snadnou proveditelnost akce).

Příčiny a spouštěče agrese se obvykle spatřují v nepříznivých vlivech prostředí podle formulky příliš mnoho stresů, konfliktů, problémů a frustrací v rodinách, školách, skupinách vrstevníků, médiích atd.

Amok

⁵⁰Pravý amok představuje vražedné šílenství, přesněji řečeno odbržděné a nevýběrové zabíjení ve stavu změněného vědomí ovšem v rámci kultury, ve které má tento ventil k uvolnění naměstnaného vnitřního napětí určitou tradici. Výskyt amoku má charakter vln. Jsou období, kdy se toto destruktivní konání vůbec neobjevuje, ta jsou však střídána časovými úseky, kdy je amok naopak relativně častým. Příčiny pro nahromadění masakrů do určitých vln nejsou zatím známy.

5.4 Brutalita ve vražedném útoku

Dostatečně byl dosud na různých místech publikován značný nárůst násilné trestné činnosti v uplynulém roce, po revolučních změnách v naší společnosti. Nicméně enormní nárůst agrese člověka vůči člověku nastal a nezdá se, že by byl vysvětlitelný jen ofenzívou romských občanů na scéně zločinu v roce 1990. Za brutalitu ve spojení s vražedným útokem je tak možno považovat nápadnou surovost v provedení činu s bezohledností, mučivý způsob agrese s ubíjením oběti a s nápadnější devastací jejího těla. Obvykle je brutalita součástí plánované vraždy s loupežnou motivací. Mimořádnou otrlost související s brutalitou narůstající v posledních letech je možno pozorovat také v zacházení pachatele s mrtvolou při jejím odstraňování. Častější než dříve je porcování mrtvol; bezradnost a nedůslednost pachatele nastává při skrývání částí těla. Také se např. stane, že pachatel pohodí odřezanou mužskou hlavu v lese a trup ukryje doma v peřinovém prostoru

⁵⁰Čírtková,L.Policejní psychologie, Portál, 2000,s.171-172,ISBN 80-7178-475-3

pohovky. Za velmi otrlé musíme považovat, když pachatel odváží rozporcované manželčino tělo k zakopání na otcově poli v pytli na zadním sedadle auta vedle 5letého syna.

ZÁVĚR

Je snad možné se zřetelem na nejnovější poznatky vědy násilí zabránit ? Odpověď není jednoznačná. Příčiny násilí jsou velmi různorodé. Mohou za ním stát rodinné poměry, škola a učitelé, vláda a političtí vůdcové, sdělovací prostředky, historicko-politické souvislosti a další faktory, které je nutné vzít v úvahu při stanovení preventivních či zmírňujících opatření.

Veřejné mínění je nakloněno názoru, že jednou z příčin zvyšování agresivity mládeže je množství krutých scén na obrazovce. Nemusí tu však existovat přímá spojitost. Násilí není zatím považováno za nemoc, a proto jej nelze jako nemoc léčit. Bezpochyby však existují nástroje, jak zmírnit jeho projevy. V zásadě se však ukazuje, že navzdory vědeckého pokroku v člověku agresivita přetrvává, ba dokonce roste.

Klíčová slova:

Trestný čin, agrese, teorie agrese, média, příčiny agresivity, kriminalita.

Key words :

Crime, aggression, aggression theory, media, the aggression reasons, criminality.

RESUMÉ

Práce studuje vlivy působící na agresivní chování pachatelů trestné činnosti. Zkoumá formy, projevy a příčiny agresivity, zabývá se mimo jiné i vlivem masmédií, genetiky a výchovy na agresivní chování. Zaměřuje se na osobnost pachatelů trestné činnosti a motivací vedoucí k tomuto jednání. Hovoří i o brutalitě ve vražedném útoku.

Z poznatků uvedených v této práci vyplývá, že agresivita v trestním jednání má hluboké kořeny v osobnosti každého konkrétního jedince, jehož povahové rysy se formovaly za působení jak získaných, respektive vrozených dispozic, tak výchovou a působením vlivu celé společnosti. Nelze jednoznačně říci, který ze zmíněných vlivů má hlavní podíl na agresivitě, protože každý člověk je v podstatě individualita.

SEZNAM LITERATURY:

NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování. Academia, Praha, 1997, 270 s., ISBN 80-200-0592-7

GRUMLÍK, R.- VAVŘÍK, P. Partnerské vraždy v psychiatrické expertíze, Kriminalistický sborník, 2000, č.1

NAKONEČNÝ, M. Základy psychologie, Academia, Praha, 1998, 590 s., ISBN 80-200-1290-7

ČERMÁK, I. Lidská agrese a její souvislosti, 1, vyd. Žďár nad Sázavou, Fakta, 1999, 204 s., ISBN 80-902614-1-8

JANATA, J. Agrese tolerance a intolerance, Grada Publishing, Praha, 1999, 220 s., ISBN 80-7169-889-X

ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie, Portál, Praha, 2000, 254 s., ISBN 80-7178-475-3

VYKOPALOVÁ, H. Trestní právo, Orac s.r.o., 1998, ISSN 1211-2860

NOVÁK, T. – CAPONNI, V. Sám proti agresi, Grada Publishing, Praha, 1996, 123 s., ISBN 80-7169-253-0

100 + 1, 100 + 1 zahraniční zajímavosti a.s., 2000, ISSN 0322-9629

DRTILOVÁ, J. Remedia populi, Panax Co, s.r.o., Praha, 1998

VEVERA, J.- PAPEŽOVÁ, H.- ŽUKOV, I. – LINHARTOVÁ, L. Česká a Slovenská Psychiatrie, Česká lékařská společnost, 2001, ISSN 1212-0383

ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie, Eurounion, s.r.o., Praha, 1998, 255 s., ISBN 80-85858-70-3

ADAM, S. Kriminalistický sborník, 1962

ŠULC, V. Kriminalistický sborník, Kriminalistický ústav Praha Policie ČR, 2003

PŘÍLOHY

Seznam příloh :

Kazuistika č.1 – Odhalená trestná činnost sexuálního psychopata a sadisty

Kazuistika č.2 – Trest : doživotí - sekerář

Příloha č.3 – graf.č.1

Kazuistika č.1:

Odhalená trestná činnost sexuálního psychopata a sadisty

⁵¹ Jak bude patrné z obsahu článku, šlo o pachatele řady surových znásilnění, jehož agrese vůči ženám se stupňovala až do té míry, že poslední z jeho obětí jen díky včasnému zákroku lékařů ušla úplnému vykrvácení.

K osobě pachatele

S. H., nar. r. 1933, pochází z rodiny drobného zemědělce. Jeho otec rodinu opustil a žil s jinou ženou. Pachatel byl od dětství vychováván pouze matkou. Ve 14 letech začal veřejně kouřit, choval se klackovitě a vymykal se matčině výchovnému vlivu. Vystudoval střední školu s maturitou a absolvoval i odborné učiliště. Oženil se s řádnou, velmi citlivou a jemnou ženou, která na svém manželovi doslova lpěla i z tohoto manželství vzešly dvě děti. Sexuální život v manželství byl normální a manželství bylo zdánlivě zcela spořádané.

Osobní vlastnosti pachatele a jeho psychický stav

Rozmazlovaný jedináček, vychováváný matkou, která mu z falešné lásky zprvu promíjela drobné přestupky, vyrůstal v individualistu. Vesnické prostředí, v němž svým vzděláním vynikal nad své okolí, poměrně snadné studium pro nadaného chlapce a jeho rychlý postup v zaměstnání, to vše v něm vytvářelo pocit určité neodůvodněné nadřazenosti a povýšenectví. K tomu se družily poměrně snadné úspěchy u žen, díky jeho vzhlednému zevnějšku a v neposlední řadě i vzhledem k tomu, že ve výběru partnerek nebyl náročný, ale spíše vyhledával příležitostné známosti s lehkomyšlnými ženami nebo s ženami špatné pověsti. To v něm vyvolávalo pocit osobní neodolatelnosti, a jak potom při výslechu udával, „nedovedl si představit ženu, která by neudělala to, co on chtěl“.

Nevázané a četné pohlavní styky S. H. s ženami pokračovaly i v době po uzavření manželství. Pachatel ve své nadřazenosti začal ženy rozdělovat do dvou skupin. V jedné byly ženy „plnohodnotné, jichž si mohl i vážit a k nimž si nic nedovoľoval bez jejich souhlasu“. V druhé skupině pak viděl „ženy méněcenné, které bylo možno třeba zabít“, k nimž si právě dovoľoval různé formy agrese. Není nezajímavé, že agresí vůči

⁵¹ Adam, S., Kriminologický sborník, 1962, č. 6, s. 285-288

těmto ženám zvyšoval tehdy, připomněly-li mu jiného muže, milence či manžela. Pak ho jeho ješitnost, povýšenost a nesnášenlivost odporu či konkurence přiváděly ke stupňování surovostí.

Z jednoznačného posudku znalců psychiatrů a sexuologů pak vyplynulo, že S. H. je sexuální psychopat se sadistickými sklony, u něhož zejména alkohol odbrzd'oval pudové perverzní tendence projevů, a to ještě ne vždy a u všech žen. Sadistické agrese užíval jen tam, kde dospěl k závěru, že jde o ženu oné „nižší kategorie, o ženu méněcennou“. Postupně pak nacházel v násilnostech stále větší zalíbení a ty se úměrně tomu zvyšovaly.

Způsob jeho agrese vůči ženám

První agrese vůči ženě se S. H. dopustil jako student učiliště v O. Tehdy udržoval známost s dělnicí R., s níž měl pohlavní styk již při prvním setkání. Zařadil ji, tehdy ještě dosti neuvědoměle, do oné „nižší kategorie žen“ a při jednom pohlavním styku ji bolestně pokousal na prsní bradavce. Dívka si jeho jednání nedovedla vysvětlit a protože ho měla ráda, udržovala s ním i nadále známost po kratší dobu. Počátkem roku 1958 ve svém pokoji ve svobodárně v Bratislavě znásilnil S. H. surovým způsobem dívku M. Š., která též ve svobodárně bydlela. Pachatel ji surově srazil na lůžko a bil pěstmi do obličeje a prsou. Za stálého surového bití pěstmi, přičemž své oběti i vyrazil dech, strhal s ní šaty a prádlo a nahou ji znásilnil. Když bolestí plakala, vsunul jí svůj pohlavní úd do konečníku.

Dne 29. 10. 1958 znásilnil S. H. ve vinohradech v Bratislavě-Slavičím údolí zemědělskou dělnici G. M., která byla o 10 let starší. Pachatel s ní dříve souložil. Dne 28. 10. 1958 se v podnapilém stavu vracel z taneční zábavy, pořádané na velkostatku a G. M. se znovu vetřela do jeho společnosti. Pachatel ji uhodil do tváře a řekl jí, že je prostitutka a že takové ženy, jako je ona, patří zabít. Pak ji začal pěstmi tlouci do prsou a hlavy, odtáhl ji za vlasy asi 50 metrů do vinohradu, kde ji znovu bil a strhával s ní šaty. Zcela nahou ji pak znásilnil, přičemž jí překousl i prsní bradavku. Dne 5. 5. 1960 využil S. H. příležitostné návštěvy manželky svého představeného, občanky X. Y. ve svém bytě v Bratislavě, a to v době, kdy jeho vlastní manželka byla v práci. Začal této ženě, která podezírala svého manžela z nevěry, pomlouvat jejího muže, čímž ji rozlítostnil a když se mu zdála příhodná chvíle, vrhl se na ni, povalil ji a strhával jí kalhotky, bolestivě jí mačkal prsy, přičemž se snažil vsunout svůj ztopořený úd do její pochvy. Napadená žena se intenzívně bránila, takže ke znásilnění nedošlo.

V listopadu 1960 v Bratislavě-Kopčanech se S. H. na dvoře hostince, kde se konala zábava, pokusil znásilnit občanku A. L. V okamžiku, kdy ji pokládal na zem, začala tato žena volat o pomoc, takže pachatel od svého pokusu upustil; ještě ji ze vzteku udeřil pěstí do obličeje a odešel.

K vyvrcholení trestné činnosti pachatele došlo dne 18. 8. 1961 v Bratislavě. S. H. se v podniku „La Paloma“ seznámil s opilou B. S., 47letou ženou špatné pověsti. Opilá B. S. udala taxikáři adresu a ujednala s pachatelem soulož ve svém bytě. Po příjezdu k domu, asi v 04.00 hod., se oba na chodbě u domovních dveří zastavili a pachatel ji ohmatával na prsou a na přirození, čemuž se B. S. sice nebránila, avšak se souloží v těchto místech nesouhlasila; řekla S. H., aby s ní šel do jejího bytu, kde jim její manžel - invalida uvaří kávu. To pachatele rozčílilo, protože zřejmě předpokládal jiné podmínky pro provedení soulože. Rozhodl se proto i přes ženin odpor k provedení soulože v uvedené chodbě a začal B. S. surově bít, přičemž jí rukou dráсал v přirození. B. S. mnohokrát upadla na schodiště, narážela hlavou o zábradlí, schody a zeď, až konečně upadla do bezvědomí. Krevní stříkance v chodbě dosahovaly výše 2,50 m. Pak s ní S. H. strhal šaty a chtěl provést na bezvědomé ženě soulož. Rukou jí přitom neustále dráсал přirození. Pak ležící ženu několikrát kopl do přirození a odešel.

Jeho oběť našli kolem 05.00 hod. nájemníci domu v bezvědomí na chodbě a ihned ji nechali převézt do nemocnice, kde včasným zákrokem lékařů byla zachráněna při životě. Na jejím těle bylo zjištěno 6 tržně zhmožděných ran ve vlasaté části hlavy, 2 cm hladké tržné rány v délce 4 cm na ohanbí, řada krevních podlitin na těle a hluboká tržně zhmožděná rána, táhnoucí se z levého okraje levého velkého stydkého pysku od močové roury a poštěváčku až po konečník, zasahující až k zadnímu oblouku pochvy a hluboko ke stěně pánevní. Oběť byla v šokovém stavu, značně vykrvácená, lékaři dopěli k závěru, že hrozilo nebezpečí smrti z vykrvácení.

Závěr

Pracovníci bezpečnosti tedy dopadli pachatele této nebezpečné činnosti krátce po spáchání prvního případu, o němž se dověděli. Kdyby v předcházejících případech nepůsobil falešný stud a nemístná „ohleduplnost“, pak nemuselo dojít k řadě případů, které zde byly uvedeny.

Kolika dalším a možná i tragičtějším případům znásilnění bylo rychlým a energickým zásahem VB zabráněno, je při charakteru trestné činnosti pachatele naprosto jasné.

Případ ukazuje, že již např. ve školách, při zdravotnické osvětové práci či při besedách občanů s lékaři, s pracovníky bezpečnosti, prokuratur a soudů je třeba působit k odstranění onoho nemístného studu či „ohleduplnosti“, které vytvářejí příznivé podmínky pro pachatele trestné činnosti tohoto druhu.

Trest: doživotí – sekerář

⁵² Juraj Kučerák vyrůstal bez rodičovské lásky a péče v dětském domově. Neví, co je to cit, nemá kamarády. Ve 22 letech se z něj stal dvojnásobný vrah. Sekerou ubil dva muže. Bezcílný a brutální pachatel, který spoluobčany vnímá pouze jako zdroj pro uspokojení svých potřeb, byl odsouzen na doživotí. Podle výroku soudu není naděje na jeho převýchovu. Muž s IQ 76, vysoký 170 cm a vážící cca 55 kg, zná zřejmě jedinou životní jistotu, možná i životní sílu - totiž ostří sekery.

Bezpochyby nejvíc se na Kučerákově osudu podepsalo dětství. Do šesti let vyrůstal v cikánské kolonii v Gemerskej Polomi poblíž Rožňavy na jihovýchodním Slovensku. Otec pak odešel od rodiny, matka se o děti starala pramálo. Soudním výrokem byl předán do péče dětských domovů, kde zůstal do plnoletosti. Přesto vychodil čtyři ročníky zvláštní školy. Naučil se tzv. triviu: tedy umění číst, psát, počítat. Nedoučil se zahradníkem.

Jen o jednom člověku hovořil s láskou: „Mám děvče. Mám ji moc rád, na celý život ji mám rád, až do smrti. Až budu jednou v zemi, tak ji pořád budu mít rád." Dodejme, že se jednalo o tehdy šestnáctiletou žačku zvláštní školy. 16. dubna 1993, necelé tři měsíce před svým zatčením pro podezření ze spáchání dvou vražd, Kučerák tuto dívku zavlkl do opuštěného domu, vymáhal na ní neúspěšně soulož a tvrdil, že ji zabije. Když ho kousla do ruky, mlátil jí hlavou do krve o vodovodní kohoutek ve zdi.

První obětí byl strýc, se kterým se Kučerák pohádal.

„Strýc mi začal nadávat do chuligánů. Chytil mě za vlasy, chtěl mě škrtit, pak rozbil láhev a oháněl se po mně střepem. Dal jsem mu facku, až upadnul. Tak jsem ho nadzdvihl za košili a asi osmkrát ho pravačkou udeřil do obličeje. Tekla mu z pusy krev, hýbal rukama, jak se chtěl bránit... Pak už ležel bez hnutí na zádech. Vzal jsem židli a tou jsem ho asi šestkrát praštil do hlavy. Pak jsem mu dupnul pravou nohou silně na krk. Bylo slyšet takový vzdech nebo zachroptění. Bylo mi jasné, že je po něm. Už proto, že mu z úst a z nosu vyšplíchla další krev, až jsem si umazal tenisky."

Potom – prý byly tři hodiny ráno – seděl Kučerák u stolu. Kouřil a se strachem promýšlel, kam tělo schová. Než strýce odtáhl do sklepa, zašel do šopy pro sekeru a sekl s ní strýce do krku. „Proč jsem strýce sekl ještě sekerou, když už tam ležel bez známek života? Protože jsem ho nesnášel.“

⁵² Šulc,V.Kriminalistický sborník,Kriminalistický ústav Praha Policie ČR,2003,č.3.

Druhou obětí byl jakýsi pan Kováčik, kterého zavraždil, protože mu došly peníze:

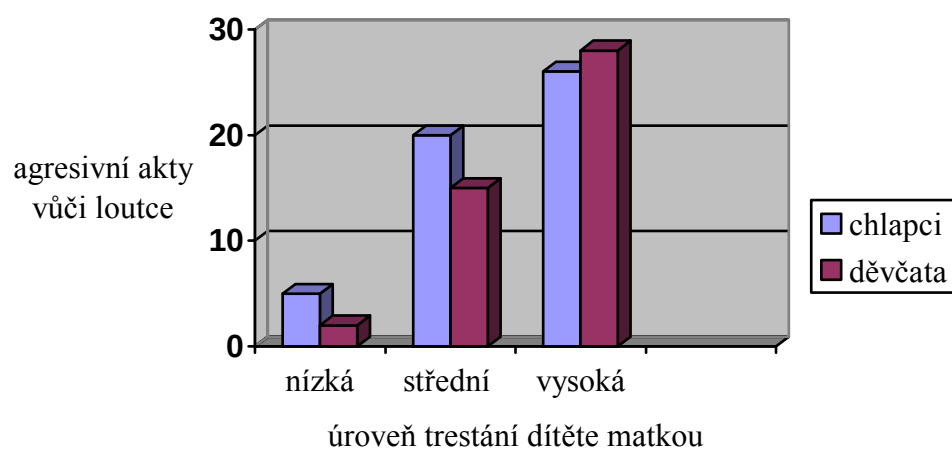
V celém domku byla tma. Kováčikovo chrápání však posloužilo jako orientační bod. „Ležel na gauči, byla mu vidět jen hlava. Jak jsem v tu chvíli nad ním stál, ani nevím jak, nijak jsem o tom nepřemýšlel, jsem uchopil sekeru oběma rukama a ostřím asi třikrát nebo čtyřikrát vzal Kováčika po hlavě. Nijak nezareagoval, ani nezachroptěl." Následovalo asi osm úderů tupou hranou sekery do hlavy oběti. Na stole ležela peněženka. „Napadlo mě, že kdybych viděl ty peníze dřív, asi bych ho nezabil. Jenomže do bytu jsem se vkradl potmě a peněženku jsem neviděl. Proto jsem Kováčika zabil, abych mohl ty peníze hledat. Co jsem měl dělat? Měl jsem ho hladit?"

Když líčil své rozpoložení při vraždě strýce, uváděl, že měl dobrou náladu: „Já když někomu ubližuju, tak se při tom směju!" Jindy se svěřoval, že mu vadí pohled na krev. „Nesnáším ji. Kdybych jí viděl u strýce víc, musel bych ho rozsekat!"

Psychiatrický a psychologický posudek soudního spisu měl 55 stran. Osudový charakter pro Kučeráka měly věty, že obžalovaný netrpí a nikdy netrpěl duševní chorobou. Jeho rozumové schopnosti jsou v pásmu dolního průměru, jde o tzv. slaboduchost, nicméně Kučerák byl během obou vražd plně schopný rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání a byl také schopný své jednání plně ovládnout. Úder sekerou lze v jeho případě chápat jako definitivní pojistku smrti oběti s cílem eliminovat případné svědectví proti své osobě.

„Juraj Kučerák je nadprůměrné agresivní člověk, navíc bez morálních zábran. Nelze vyloučit, že by se na svobodě znovu dopouštěl násilných trestných činů. Naděje na Kučerákovu převýchovu není podle soudu téměř žádná. Pokud by se ale přece jen dostal po dvaceti letech na svobodu, bude jako Slovák z České republiky vyhoštěn.

Vztah mezi trestáním dítěte matkou a jeho agresivitou vůči
loutkám ve hře



Anotace

Předmětem práce je problém lidské agresivity. Pojednává o vlivech působících na agresivní chování pachatelů trestné činnosti, popisuje projevy a příčiny agresivního chování, zkoumá formy agresivity.

Zabývá se tím, jaký vliv má na lidskou agresivitu působení masmédií, zmiňuje vliv televize, počítačových her, internetu.

Zkoumá vlivy rodinného prostředí, pohlaví, vlivy genetické a vlivy výchovného působení na agresivní chování. Zaměřuje se na osobnost pachatelů trestné činnosti a motivací vedoucí k tomuto jednání.

Zmiňuje se o extrémních podobách agrese a brutality ve vražedném útoku.

Annotation

The object of this work is the problem of the human aggression. Discourse about influence which are affecting to the offenders, describes manifestations and reasons of aggression behaviour, explore forms of aggression.

Occupies with the influence of mass media, mentions television, PC games and internet influence.

Explores effect of the family environment, gender, genetic influence and the influence of the educational activity at the aggression behaviour. Intending on the offenders personality and motivation to this conduct.

It mentions the extreme forms of aggression and brutality in the murderous attack.